

Токарева В. О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук*

ОБСТАВИНИ, ЩО МАЮТЬ ІСТОТНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ СТРАХОВОГО РИЗИКУ

Актуальність питання щодо надання страхувальником інформації про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризику зумовлено тим, що саме порушення зазначеного обов'язку сигналізує про підготовлюване страхове шахрайство з боку страхувальника, а порушення цього обов'язку служить для страховиків у більшості ситуацій стає підставою для відмови страховика у виплаті страхового відшкодування.

Правова природа цього обов'язку страхувальника передбаченого п.2 ч. 1 ст. 989 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) має особливості. Деякі науковці зазначають, що цей обов'язок не випливає з умов договору страхування, як наприклад, В.І. Серебровський підкреслював, що обов'язок повідомлення є обов'язком передбаченим законом, а не договором. (Серебровський В. І. Страхование. – М., 1927, С. 116.).

Оскільки договір страхування ще не укладено і, природно, не набув чинності, цей обов'язок не носить характеру переддоговірного обов'язку, то цей обов'язок випливає безпосередньо із закону, вважає А.І. Худякова. (Худяков А. І. Страхование право / А. И. Худяков. – СПб., 2004, С. 594.).

Своєрідність даного обов'язку простежується хоча б в тому, що інформування страховика про істотні обставини не можна, віднести до різновиду правочинів, хоча надання відповідних відомостей та їх характер можуть призвести до виникнення страхових договірних зобов'язань, що складаються з відповідних суб'єктивних цивільних прав та обов'язків сторін договору страхування.

Звичайним юридичним обов'язком вважати цей інститут також складно, хоча в ЦК України сказано, що страхувальник зобов'язаний при укладенні договору страхування надати страховикові інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризик, проте обов'язку має кореспондувати відповідне право іншого суб'єкта. Тим часом страховик не має права у разі відмови страхувальника від надання тих чи інших відомостей вимагати їх надання судовому порядку.

Уявляється у даному разі немає власне обов'язку к вважає С. В. Дедіков, а мова йде про умови дійсності договору страхування. Якщо, наприклад, страхувальник відмовиться надати страховику деякі відомості, посилаючись, скажімо, на комерційну або державну таємницю, то це зовсім не означає, що страховики неодмінно відмовиться від укладення страхової угоди. На практиці при страхуванні військових вантажів або виробів обо-

ронної промисловості страхувальник надає страховику лише саму загальну інформацію, проте страхові компанії йдуть на укладення договорів страхування. Іншими словами, страхувальник формально не виконав покладеного на нього законом обов'язки, але це в даному випадку не спричинило жодних правових наслідків. Досить часто страховики, навіть не отримавши відповідей страхувальників на всі питання, що містяться у спеціальному листі запитань, все таки приймають той чи інший об'єкт на страхування (Дедиков С. В. Существенные обстоятельства имущественного страхования / С. В. Дедиков // Хозяйство и право. – 2005. – № 7. – С. 32-41.).

У літературі зі страхування поки не розроблено єдиного поняття істотних обставин страхування або обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику.

Слід зазначити, про необхідність розмежування понять «істотні умови договору страхування» і «обставини, що мають істотне значення для визначення ймовірності настання та для оцінки страхового ризику», значення яких аналізується. Істотними умовами будь-якого договору, в тому числі і договору страхування, згідно із ч. 1 ст. 638 ЦК України є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Іншими істотними умовами для договорів страхування відповідно до ст. 982 ЦК України є предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Цілком очевидно, що із зазначених умов значення для виявлення ймовірності настання страхового випадку та розміру можливого збитку можуть мати опис предмета страхування (наприклад, кам'яний будинок меншій мірі має схильність до пожежі, ніж будинок з дерева, та можливий, розмір збитків за загальним правилом має бути менший), перелік ризиків, від яких настання здійснюється страхування (якщо передбачається страхування від усіх ризиків, то ймовірність настання одного з них вище, ніж у випадку, коли страхування здійснюється від окремих небезпек). Певною мірою впливає на можливість настання страхового випадку і строк дії договору, хоча в такому контексті правильніше було б говорити про строк страхування. При цьому звичайного опису предмета страхування для досягнення тієї мети, яка забезпечується введенням розглянутого обов'язки, недостатньо. Тому страховики зазвичай включають у свої листи запитань значну кількість спеціальних запитань (Дедиков С. В. Существенные обстоятельства имущественного страхования / С. В. Дедиков // Хозяйство и право. – 2005. – № 7. – С. 32.).

Так, при страхуванні будівлі у вигляді загального правила потрібно повідомити наступну інформацію: рік будівлі, з чого складені стіни, з

чого зроблені перекриття, підлога та стелі, рік проведення капітального ремонту комунікацій у будинку, на скільки віддалено знаходиться пожежна охорона, про наявність системи пожежної сигналізації, автоматичної системи пожежогасіння, охорони або чергових (консьєржів) в під'їздах та про наявність води в підвальному приміщенні тощо. У той же час для того, щоб умова про предмет страхування вважалася узгодженою, достатньо вказати характер будівлі (житлове, адміністративне і т. п.), з якого матеріалу побудовано (камінь, цегла, дерево), кількість поверхів та адресу розташування. Тож, можна зазначити, що характер та деталізація опису предмета страхування та істотних обставин які має надати страхувальник принципово розрізняються.

Слід зауважити, що у ст. 982 ЦК України мова йде про істотні умови договору страхування, щодо яких сторони мають дійти згоди, а п. 2 ч. 1 ст. 989 ЦК України говорить про обставини, що мають істотне значення для оцінки ризику та прийняття рішення страховиком про укладення договору страхування. Щодо обставин наданих страхувальником сторони не мають досягти домовленості, оскільки ці відомості мають носити об'єктивний характер та страховик не може не погодитися з представленою інформацією та пропонувати її змінити, лише вимагати її уточнення. Аналогічно і страхувальник не може пропонувати узгодити надану інформацію, так як страховик не володіє відомостями про відповідний предмет. Якщо представники страховика оглянули пропоноване до страхування майно, вони можуть запропонувати страхувальнику: уточнити інформацію, але і в цьому разі немає предмету для узгодження волевиявлення сторін угоди, бо мова йде лише про більш детальне, з точки зору страховика, відображення інформації. Іноді на заяві страхувальника або листі запитань, який він заповнює, передбачається наявність підпису представника страховика, але і в такому разі не можна вважати інформацію, представлену страхувальником, результатом домовленості сторін договору. Підпис представника страховика на документі, що містить інформацію страхувальника про істотні обставини страхування, носить технічний характер та підтверджує лише факт, ознайомлення представника страховика з відповідними даними (Дедиков С. В. Существенные обстоятельства имущественного страхования / С. В. Дедиков // Хозяйство и право. – 2005. – № 7. – С. 32-41.).

Оскільки останнім часом і окремі автори, і судова практика розглядають заяву страхувальника як документ, що містить умови договорів страхування, необхідно чітко розмежовувати зміст заяви на умови договору та на інформацію про обставини, що мають істотне значення для визначення ступеня страхового ризику. І єдиний критерій, який дозволяє це зробити – є необхідність досягнення домовленості сторонами. Положення заяви, що потребують узгодження волевиявлення контрагентів, можуть бути віднесені до числа умов договору, а положення мають виключно інформаційне значення – це істотні обставини страхування.

У науці страхового права виділяють об'єктивні та суб'єктивні критерії для визначення оцінки істотності обставин. Об'єктивна оцінка не залежить від волі страхувальника і його поглядів, а суб'єктивна ґрунтується виключно на його думці.

Своє розуміння обставин, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику було надано Г. Ф. Шершеневичем, В.І. Серебровським, та розробляється сучасними наковцями (Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. II. – М., 2003, С. 347; Серебровский В. И. Страхование. – М., 1927, С. 116; Худяков А.І. Страховое право / А.І. Худяков. – СПб., 2004, С. 594.).

Отже, відсутність єдиного поняття обставин, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, та спроби його розробити науковцями є досить складаним завданням, з огляду на те, що у світі існують десятки підгалузей страхування, які розділяються між собою за видами ризиків, декілька сотень різновидів страхових продуктів і кожному класу страхування властиві свої істотні умови. Деякі з даних обставин засновані на здоровому глузді, інші на багаторічних статистичних спостереженнях, треті обумовлені досвідом конкретної страхової компанії тощо. Як уявляється саме тому доктрина і законодавство обрали в якості основного критерію, формальна ознака, а саме те, що запит страховик.

Чанишева А. Р.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент*

АКСЕСОРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

1. Поняття акцесорних (додаткових) зобов'язань не вживається у чинному цивільному законодавстві України, але існування таких зобов'язань непрямо законодавство визнає. Так, коли в ст. 266 ЦК йдеться про основну і додаткову вимоги, то вже це дає підставу стверджувати, що тут визнається можливість існування основних і додаткових зобов'язань, бо вимога складає зміст зобов'язання (первинно такий зміст складають суб'єктивне право та кореспондуючий йому обов'язок, а на певному етапі суб'єктивне право набуває ознаки вимоги а обов'язок – боргу). Зазначення на стягнення неїстойки як на один із видів додаткових вимог у ст. 266 ЦК також може бути інтерпретовано на користь твердження про визнання законодавцем категорії акцесорного (додаткового) зобов'язання, бо, як пише В. А. Белов, угода про неустойку порушує цивільне грошове зобов'язання (Белов В. А. Гражданское право. Т. IV. Особенная часть. Учебное для бакалавров/В. А. Белов. – М.: Юрайт, 2013. – с. 272-273). Отже, є акцесорне (додаткове) зобов'язання щодо сплати неустойки, в межах якого на певному етапі може бути пред'явлена вимога (додаткова) про стягнення неустойки.